

УДК 811.161.2'373.23

Л. В. Шевчук

ДИНАМІКА НАЙУЖИВАНІШИХ ЧОЛОВІЧИХ ІМЕН М. ІЛЛІЧІВСЬКА

У статті аналізуються чоловічі імена, які функціонували в іменнику м. Іллічівська Одеської області з 1952 по 2006 рр., а саме найуживаніша десятка. Простежується якісний та кількісний склад даної групи антропонімів, а також особливості їх функціонування в іменних системах інших територій.

Ключові слова: антропонім, антропонімійна система, динаміка імен, частотність.

Наукове вивчення власних імен людей почалося в другій половині XIX ст. і пов'язане з іменами таких учених, як А. І. Степович, М. Ф. Сумцов, В. О. Охрімович, В. М. Ястребов, І. Я. Франко. У наш час клас особових імен вивчається плідно й активно. Свідченням цього є поява цілої низки ґрунтовних досліджень О. Ю. Касім (іменник переселенців Одещини), Ю. О. Карпенка (особові імена Півдня України), Л. П. Зайчикової (іменник Одеси), С. Л. Брайченко (іменник Одещини), Р. В. Петрової (антропонімія Херсонщини), Д. О. Жмурко (антропонімія Ізмаїльщини), Т. Д. Космакової (антропонімія Правобережного Побужжя), Л. В. Кракалії (антропонімія Буковини), О. Ю. Медведєвої (іменник Українського Придунав'я), І. Д. Скорук (особові імена Волині), Т. В. Кравченко (іменник Донецька), Г. Алексєєнко (іменник Мелітополя), Т. Буги (антропонімікон Донеччини), Н. Свистун (антропонімікон Тернопільщини).

Особові імена міста Іллічівська Одеської області, які формувалися в умовах впливу давніх багатонаціональних поселень, ще не були предметом спеціального дослідження. Матеріалом для написання статті слугують алфавітні книги Іллічівського РАЦСу, за якими ми простежили зміни кількісного й якісного складу іменника за 55 років. Саме стільки й існує Іллічівськ. Спочатку це місто було одним із районів Одеси, проте в 1975 року Іллічівську було надано статус самостійного міста і приєднано до нього три села: Малу Долину (колишне Кляйн

Лібенталь, що було німецьким поселенням), Олександрівку (колишнє Арнаутівка, де оселялися греки) та Бурлачу Балку — поселення, засноване козаками. Отже, формування іменника м. Іллічівська відбувалося в умовах багатонаціональності населення, перехрещення елементів різних культур та традицій.

У даній статті маємо на меті проаналізувати найуживаніший чоловічий іменник. Ця група антропонімів має максимальне навантаження й обслуговує значну частину чоловічого населення. «У кожному іменнику діють традиції популярності імен, що призводить до концентрації іменника. Концентрація іменника виявляється в тому, що невелика кількість імен «відтягує» на себе більшу частину ім'янаречень» [8:46]. Серед чоловічих імен досліджуваної іменної системи Іллічівська також «чітко окреслюється група панівних імен, імен-улюбленців, що різко вирізняється на тлі імен обмеженого чи поодинокого вжитку» [19:11]. Досліджуючи зібраний матеріал, нами було виділено 6 хронологічних зрізів, для аналізу кожного з яких був залучений кількісно-якісний метод, розроблений ще В. Д. Бондалетовим [1:92].

На шести хронологічних зрізах шляхом суцільної вибірки в місті Іллічівську було зафіксовано 31900 новонароджених, з яких 16720 — хлопчики. У першій десятці іменника побувало 25 антропонімів: *Анатолій, Андрій, Вадим, Валерій, Віктор, Віталій, Владислав, Володимир, В'ячеслав, Даниїл, Денис, Дмитро, Євген, Ігор, Ілля, Кіріл, Леонід, Максим, Микола, Нікіта, Олег, Олександр, Олексій, Сергій, Юрій*.

Розглянемо їх спочатку в порядку зменшення вживаності. Два імені — *Андрій* і *Олександр* — функціонували тут постійно на всіх шести зрізах, займаючи різні місця. Онім *Андрій* спочатку збільшував свою вживаність, посідаючи на III та IV зрізах 3 місце, проте вже наступного десятиліття він поступається оніму *Максим*, перетнувши межу тисячоліття під ранговим номером 7. Але найбільше утвердився в першій десятці антропонім *Олександр*. Протягом півстоліття це ім'я утримувало позицію лідера, поступившись лише на II та VI зрізах онімам *Сергій* та *Дмитро*. Лексеми *Андрій, Олександр, Сергій* та *Дмитро* вирізняються за частотою вжитку в Одесі [7] та Одеській області [10:8], у місті Ізмаїлі [6:86], на Миколаївщині [12:101], а також у росіян — у Свердловську [11:100] та Пензі [2].

На п'яти хронологічних зрізах використовувались імена *Володимир* та *Сергій*. За винятком першого зрізу, коли онім *Володимир* займав

позицію на ранг вищу, ніж *Сергій*, тобто другу, протягом сорока років вони знаходилися на відстані 2–4 рангів у межах першого десятка. За час перебування серед числа найулюбленіших, онім *Володимир* тільки зменшував свої позиції. Лише на третьому зрізі він мав 5% прихильників, що дозволило йому піднятися з 5 на 4 місце. Проте вже на V зрізі це ім'я посіло останню позицію панівної групи онімів, а з початку XXI століття вийшло з десятки, перейшовши до частотної групи, де з антропонім *Сергій* розділило 15 місце. Останній розпочав своє перебування в десятці з третьої позиції і вже на II зрізі очолив групу найуживаніших імен. У першій п'ятірці ім'я *Сергій* зустрічається на перших чотирьох зрізах, а вже на кінець XX століття востаннє з'являється в десятці, посідаючи лише 7 позицію.

Чотири рази у десятці перебували оніми *Дмитро* та *Олексій*. Останні 5 років вони очолюють та завершують частотну десятку відповідно. Ці антропоніми потрапили до розряду найуживаніших на III хронологічному зрізі (1972–1991 рр.), залишивши групу рідковживаних та частотних імен. Онім *Дмитро* отримав чималу кількість прихильників у зазначений період, що дозволило йому стрімко увійти до десятки і посісти там одразу 5 місце. З того часу *Дмитро* лише набуває популярності, обслуговуючи два десятиліття поспіль 8% новонароджених. Онім *Олексій* з'явився в десятці на 8 місці. Таку ж позицію він посів і в останнє десятиліття XX століття. Лише з 1982 по 1991 роки простежується активне використання цього імені і антропонім *Олексій* очолює другу п'ятірку найуживаніших антропонімів.

Ігор, *Максим*, *Олег* та *Юрій* перебували серед імен частотної десятки протягом трьох хронологічних зрізів, але кожен з них мав свій шлях до популярності. Оніми *Ігор*, *Олег* та *Юрій* заявили про себе як про популярні в першій половині досліджуваного періоду. Якщо *Ігор* та *Олег* займали 7, 4, 9 та 8, 3, 7 місця відповідно, то антропонім *Юрій* лише звужував коло прихильників, посідаючи 5, 6, 10 позиції. Надалі всі троє хоча й залишатимуться частотними, але за межами десятки. Онім *Максим* перебуває в розряді імен-фаворитів лише 25 років. З'явився він серед найулюбленіших імен лише на IV зрізі, коли за кількістю ім'явжитків посів 8 місце. За час перебування в даній групі, *Максим* спочатку збільшував свої симпатії, посідаючи 5 позицію, проте з 2002 по 2006 роки він перебував уже в другій п'ятірці — на 6 місці.

Шість імен — *Валерій, Віктор, Віталій, Владислав, Денис, Євген* — обслуговували два вікові зрізи. Спільною ознакою цих онімів є те, що майже всі вони в межах досліджуваної групи мали низхідний характер. Лише антропонім *Денис*, з'явившись у складі імен-фаворитів на 10 місці, у 1992–2001 рр. отримав більше прихильників і перемістився на 9 позицію.

На одному хронологічному зрізі побували такі імена: *Анатолій, Вадим, Вячеслав, Даниїл, Ілля, Кіріл, Леонід, Микола* та *Нікіта*. Вони функціонували в іменнику в різні періоди, займаючи різні позиції. Імена *Анатолій, Вячеслав, Леонід* та *Микола* входили до складу панівної групи на I хронологічному зрізі. Ім'я ж *Вадим* увійшло до списку лише наступного десятиліття, проте одразу на 9 місце. Лише з II зрізу зафіксовано нами онім *Ілля*, який, перебуваючи 3 десятиліття поспіль в групі рідковживаних імен, межу століття перетнув у групі найуживаніших. Стрімко увірвався до іменника іллічівців антропонім *Даниїл*, який належить до тих імен, що походять з давньоєврейської мови і мають другий компонент «ел» — бог. Але поряд з цією книжною формою, яку зберегла церква, у живому мовленні вони замість форми *иїл(ь)* отримали *—ило* (Гаврило, Данило). Форми на *—ло* мали широке розповсюдження [15:67], проте не прийшлися до смаку іллічівцям. Причиною тому є складна мовна ситуація на Півдні України [5:5], через що антропонімічні симпатії мешканців Іллічівська увібрали національні варіанти імен сусідніх народів, зокрема росіян. Так, грецькі імена *Kyrillos* — «могутній» та *Niketes* — «переможець», яким в українській мові відповідають *Кирило* та *Микита* [20:173, 228], фіксується в алфавітних книгах міста тільки як *Кіріл* та *Нікіта* і посідають у першій десятці 8 та 4 місця відповідно.

Простежимо функціонування десятки найуживаніших імен на кожному хронологічному зрізі.

З 1952 по 1961 рр. до першої десятки іменника міста Іллічівська увійшло 13 антропонімів: *Олександр, Володимир, Сергій, Віктор, Микола, Юрій, Анатолій, Валерій, Ігор, Олег, Андрій, Вячеслав, Леонід*. Три пари онімів *Микола — Юрій, Валерій — Ігор, Вячеслав — Леонід* розділили 5, 7 та 10 місця відповідно. Ім'я *Микола* після перебування в десятці на першому хронологічному зрізі більше до неї не потрапляє. На Івано-Франківщині *Микола* користується більшою популярністю: на кінець XX ст. цей антропонім перебуває серед лідерів. Активність його ви-

користання С. П. Павелко пов'язує із зверненням місцевого населення до імен традиційного вітчизняного фонду [16:33]. У різні часи цей онім потрапляв до імен панівної групи м. Донецька [13:7], м. Ізмаїла [6:85] Правобережного Побужжя [12:101], перебував у колі уподобань російського населення Півдня України [9:84]. Антропоніми *Анатолій*, *Вячеслав* та *Леонід* перебували в десятці лише на даному зрізі, а до кінця досліджуваного періоду входили до складу або частотних, або рідкоживаних імен. *Юрій* також втрачав своїх шанувальників, проте його популярність падала не так швидко, і він протримався в десятці ще 20 років. Зауважимо, що онім *Юрій* ми розглядаємо окремо від оніма *Георгій*, який також представлений в іменнику м. Іллічівська, оскільки всі опитані нами інформанти не сприйняли ці імена як тотожні, а навпаки, як окремі та самостійні. На сьогодні немає одностайної думки щодо того, чи розглядати ці оніми як окремі: у словнику українських імен І. І. Трійняка подається: «*Юрій*, розмовний варіант чоловічого *Георгій*, що став офіційним» [20:408], а в словнику-довіднику Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківської — «*Юрій*, те саме, що *Георгій*» [19:109].

Заслужують на увагу й оніми *В'ячеслав* та *Леонід*, оскільки, посівши місце в першій десятці, кількісно вони були використані менше, ніж обчислений нами середній коефіцієнт однойменності: дані антропоніми мають по 11 ім'явжитків, тоді як СКО дорівнює 12. Отже, *В'ячеслав* та *Леонід* є, по суті, іменами рідкоживаними, а дане десятиліття не нараховує жодного частотного оніма. Непопулярність імен *Вячеслав* та *Леонід* підтверджують і дослідження Л. С. Брайтченко [3:5]. На даному зрізі найуживаніша десятка обслуговує 78,8% новонароджених. Така концентрація є найбільшою за 55 років. Порівнюючи склад десятки найуживаніших імен міста Іллічівська зі складом десяти найпопулярніших імен Одеси цього ж періоду, виявляємо їх схожість на 70% [7:33–34].

У період з 1962 по 1971 рр. народилося 2005 хлопчиків, для яких було використано 63 імені. До першої десятки увійшли імена *Сергій* — 14%, *Олександр* — 13%, *Олег* — 9%, *Георг* — 8%, *Володимир* — 7%, *Юрій* — 5%, *Андрій* — 4,6%, *Віктор* — 4%, *Вадим* — 3%, *Валерій* — 2,9%. Дане угруповання обслуговує 70,5% новонароджених. У середині найуживанішої десятки відбулися помітні зміни. Так, по висхідній лінії пішли *Сергій*, *Георг*, *Олег* та *Андрій*, піднявшись з 3, 7, 8 та 9 позицій до 1, 3, 4 та 7 відповідно. Значно звузив коло використання *Володимир*, а не

менш гарне й милозвучне ім'я *В'ячеслав* зовсім вийшло з числа найуживаніших. Надалі *В'ячеслав* остаточно припинило обслуговувати десятку. З часом втратили свою колишню симпатію *Микола*, *Анатолій* та *Леонід*. Але відбулося й поповнення: до групи імен-фаворитів увійшов онім *Вадим*. Значення цього імені не знайшло одноставного витлумачення. Дехто вважає його перським, більшість же дослідників — давньоруським від дієслова «вадити» — сперечатися, викликати незгоди [19:44]. Можливо, через своє значення це ім'я не відзначилося стійкою поширеністю. У 1976 р. знаходимо його серед рідкоживаних в іменнику Миколаївщини [12:101], натомість у росіян він користується неабиякою популярністю [11:100]. На даному зрізі якісний склад імен-фаворитів Іллічівська та Одеси різняться лексемами *Вадим*, *Валерій*, *Микола* та *Євген* [7:33–34]. Останній опиниться у колі уподобань іллічівців лише у 80-х рр.

У наступні 10 років (з 1972 по 1981 рр.) народилося 4016 хлопчиків, яким було дано 81 ім'я. Окрім змін внутрішніх, у першій десятці іменника міста відбулися і якісні зміни. 7 імен уживалися в попередній період, проте склад десятки змінився за рахунок 3 лексем: сюди потрапили 2 грецькі імені — *Дмитро*, *Олексій* — та 1 латинське — *Віталій*. Концентрація іменника зменшилася на 6,9%, а імена-фаворити розташувалися в наступному порядку: *Олександр* — 14%, *Сергій* — 12%, *Андрій* — 9%, *Володимир* — 5%, *Дмитро* — 4,9%, *Віталій* — 4%, *Олег* — 3,9%, *Олексій* — 3,8%, *Ігор* — 3,6%, *Юрій* — 3,4%. На даному зрізі відбувся найбільший збіг складу найуживаніших імен у м. Іллічівську та в м. Одесі — 90% [3:36]. Отже, погляди на імена з часом стабілізуються, свідченням чого є наявність спільних у панівній групі антропонімів в іменниках міста Херсона [17:74], Дніпропетровська [4:100], Донецька [13:7].

5289 немовлят-хлопчиків, які народилися в Іллічівську з 1982 по 1991 рр., отримали 101 ім'я. Місця в десятці розподілилися наступним чином: естафету лідерства прийняв *Олександр* (12%), який зберігатиме свій авторитет ще в наступному зрізі. Міцно закріпив свої позиції *Дмитро*, оскільки отримав 8% прихильників і перейшов з 5 на 2 місце. Стійкими виявилися смаки батьків щодо імені *Андрій*: як і минулого десятиліття, він посідає почесне 3 місце, проте через зменшення концентрації іменника обслуговує лише 7% носіїв. 4 позицію в групі займає онім *Сергій*. З часу перебування лідером на

П хронологічному зрізі це ім'я лише втрачає свої позиції, уже наступного десятиліття цей онім займе 7 місце. В оновленні панівної десятки взяли участь імена *Євген* — 5%, *Максим* — 3,68% та *Денис* — 3,5%, які посіли 5, 8 та 10 позиції відповідно. У цьому ж статусі вони перебували і в місті Донецьку [13:7], Кілії [14:6]. Проте межу століття перетне лише *Максим*. На 6, 7 та 9 сходинках розташувалися *Олексій*, *Володимир* та *Віталій*.

З 1992 по 2001 роки народилося 3176 хлопчиків, для іменування яких було використано 109 імен. 9 імен (*Олександр* — 10%, *Дмитро* — 8%, *Владислав* — 6%, *Андрій* — 5,7%, *Максим* — 5%, *Євген* — 4,5%, *Сергій* — 4%, *Олексій* — 3,2%, *Денис* — 3%, *Володимир* — 2,9%) повторюють склад попередньої десятки, зазнавши лише деяких внутрішніх змін. З'явилося ім'я *Владислав*, яке перебувало в іменнику Іллічівська лише останні 3 десятиліття, проте це єдине слов'янське ім'я, яке буде серед найпопулярніших у новому тисячолітті, хоча за результатами дослідження Л. С. Брайтченко відзначається захоплення мешканців Одеської області милозвучними слов'янськими автохтонними іменами [3:17]. У Тернополі онім *Владислав* на межі століть (у 2000 р.) утримував 10 позицію [18:70]. До лексем, рівень популярності яких знизився, можемо віднести імена *Андрій* та *Євген*. Втративши по одній позиції, вони зійшли з 3 на 4 та з 5 на 6 місця відповідно. На 2 позиції нижче, тобто на 7, опинилася лексема *Олексій*, а на 3 — *Сергій* та *Володимир*. По висхідній лінії пішли *Максим* та *Денис*: перший піднявся з 8 на 5, а другий — з 10 на 9 позицію. Незмінним залишилося ставлення до імен *Олександр* та *Дмитро*.

На початку нового століття усього за 5 років склад найуживанішої десятки змінюється якісно найбільше за весь досліджуваний період. Імена *Євген*, *Сергій*, *Денис* і *Володимир* віддали свої позиції лексемам *Даниїл*, *Нікіта*, *Кіріл* та *Ілля*. З попереднього переліку імен-фаворитів до останнього зрізу перейшли лише 6 онімів, з яких тільки *Дмитро* відзначився збільшенням частотності вжитку і очолив десятку. Оніми ж *Олександр*, *Владислав*, *Максим*, *Андрій* та *Олексій* втратили від 1 до 3 позицій і посіли 2, 5, 7 та 10 місця відповідно. Концентрація імен останнього зрізу зменшилася до 49,5% і є найменшою за 55 років.

Отже, як бачимо, питома вага імен, які були в складі першої десятки, постійно зменшувалася, що призвело до розширення іменного

репертуару (кількість імен, які були використані для називання немовлят, зросла від 41 на I зрізі до 121 на VI). Що ж до якісних змін у десятці, то вони відбувалися досить жваво: щодесять років до неї входили від одного до чотирьох нових онімів.

**Динаміка найуживаніших чоловічих імен м. Іллічівська,
що побували в першій десятці за період з 1952 по 2006 рр.
(вказано ранговий номер)**

№	Період	<i>I</i>	<i>II</i>	<i>III</i>	<i>IV</i>	<i>V</i>	<i>VI</i>
	Ім'я	1952– 1961	1962– 1971	1972– 1981	1982– 1991	1992– 2001	2002– 2006
	Анатолій	6	ч	р	р	р	р
	Андрій	9	7	3	3	4	7
	Вячеслав	10	ч	р	ч	ч	р
	Вадим	--	9	ч	ч	ч	ч
	Валерій	7	10	ч	р	ч	ч
	Віктор	4	8	ч	ч	ч	ч
	Віталій	р	ч	6	9	ч	ч
	Владислав	--	р	р	ч	3	5
	Володимир	2	5	4	7	10	ч
	Даниїл	--	--	--	--	ч	3
	Денис	--	р	ч	10	9	ч
	Дмитро	р	ч	5	2	2	1
	Євген	р	р	ч	5	6	ч
	Ігор	7	4	9	ч	ч	ч
	Ілля	--	р	р	р	ч	9
	Кіріл	--	--	--	--	ч	8
	Леонід	10	р	р	р	р	р
	Максим	--	р	ч	8	5	6
	Микола	5	ч	ч	ч	ч	ч
	Нікіта	--	--	--	р	ч	4
	Олег	8	3	7	ч	ч	ч
	Олександр	1	2	1	1	1	2
	Олексій	р	ч	8	6	8	10
	Сергій	3	1	2	4	7	ч
	Юрій	5	6	10	ч	ч	ч

Ч – частотні імена

Р – рідковживані імена

Література

1. Бондалетов В. Д. Динамика личных имён в XX в. // Личные имена в прошлом, настоящем, будущем. Проблемы антропонимики. — М., 1970.
2. Бондалетов В. Д. Русский именник, его состав, статистическая структура и особенности изменения // Ономастика и норма. — М., 1976.
3. Брайтченко С. Л. Антропонімічні уподобання мешканців Одеської області України: лінгвістичний аналіз: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. — Одеса, 1999.
4. Головина Е. Д., Шкаредная И. В. К вопросу о состоянии современного именника (По материалам загсов г. Днепропетровска) // Вопросы прикладной лингвистики. — Днепропетровск, 1976. — Вып. 6.
5. Демченко В. М. Мовна ситуація і мовна політика в умовах Півдня України // Щорічні записки з українського мовознавства. — Одеса, 1995. — Вип. 2.
6. Жмурко Д. А. Динамика личных имён жителей г. Измаила // Русская ономастика. — Одесса, 1984.
7. Зайчикова Л. П. Русский именник г. Одессы: Дис. ... канд. філол. наук. Приложение. — Одеса, 1986.
8. Зайчикова Л. П. Статистическое описание именника и его теоретические основы // Актуальные вопросы русской ономастики. — К., 1988.
9. Карпенко Ю. О. Найуживаніші чоловічі імена російського населення Півдня України // Мовознавство. — 1981. — № 3.
10. Касим Е. Ю. Именник украинского населения Одещины: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. — Одесса, 1984.
11. Короткова Т. А. Личные имена свердловчан, родившихся в 1966 году // Ономастика. — М., 1969.
12. Космакова Т. Д. Антропоніми Правобережного Побужжя // Українське мовознавство. — К., 1980. — Вип. 8.
13. Кравченко Г. В. Динаміка українського іменника м. Донецька з 1890 по 1990-і роки: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. — Донецьк, 2000.
14. Медведева О. Ю. Динаміка особових імен мешканців Українського Придунав'я (на матеріалі Кілійського та Болградського районів Одеської області): Автореф. дис. ... канд. філол. наук. — Ізмаїл, 2001.
15. Никонов В. А. Русская адаптация иноязычных личных имён // Ономастика. — М., 1969.
16. Павелко С. П. Динаміка чоловічих особових імен міста Косова // Вісник Прикарпатського національного університету. Філологія. — Івано-Франківськ, 2007. — Вип. XV-XVIII.
17. Петрова Р. В. Динамика мужского именника г. Херсона // VI Республ. ономастич. конференция: Тези доп. і повід. — Одеса, 1990. — Ч. 2.

18. Свистун Н. Динаміка особових імен м. Тернополя // Наукові записки. — Серія: Філологічні науки (мовознавство). — Кіровоград, 2001. — Вип.37.
19. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей: Словник-довідник. — К., 1996.
20. Трійняк І. І. Словник українських імен. — К., 2005.

Шевчук Л. В.

**ДИНАМИКА САМЫХ УПОТРЕБИТЕЛЬНЫХ МУЖСКИХ ИМЕН
Г. ИЛЬИЧЕВСКА**

В статье анализируются мужские имена, которые функционировали в именной г.Ильичевска Одесской области с 1952 по 2006 гг., а именно наиболее употребительная десятка. Прослеживается качественный и количественный состав данной группы антропонимов, а также особенности их функционирования в именных системах других территорий.

Ключевые слова: антропоним, антропонимическая система, динамика имен, частотность.

Shevchuk L. V.

DYNAMICS OF THE MOST RECURRENT MALE NAMES OF ILLICHEVSK

Analysis of the most frequently used personal masculine names of newborn children in Illichevsk, the city of Odessa region, from 1952 till 2006 is given in the article. Qualitative and quantitative components of this group of anthroponyms are analyzed. Also the peculiarities of their functioning in the anthroponymic systems of other territories are investigated.

Key words: anthroponym, anthroponymic system, dynamics of names, frequency.